

I MAAILMANSODAN SYTTYMINEN JA SUHTAUTUMINEN VENÄLÄISSOTILAISIIN KARJALANKANNAKSELLA

Kun ensimmäinen maailmansota syttyi vuonna 1914, venäläiset pelkäsivät suomalaisten nousevan kapinaan. Toisin kuitenkin kävi.

Suomalaisten suhde venäläisiin joutui koetukselle ensimmäisen maailmansodan syttymisen myötä. Juuri ennen sotaa Suomen oikeuksia oli poljettu ja itäisimpiä kuntia yritetty liittää osaksi Venäjää, mikä oli aiheuttanut voimakasta venäläisvastaista liikehdintää.

Maailmansodan alkaessa oli arvoitus, miten suomalaiset tulisivat suhtautumaan venäläisiin etenkin Karjalassa.

SOTA SYTTY Y VUONNA 1914

Karjalankannaksella oli koettu 1900-luvun alussa voimakkaita venäläisvastaisia tunteita, joiden syynä olivat Venäjän tekemät rajan-

siirtoehdotukset. Niiden perusteella autonomisen Suomen itärajaa olisi haluttu siirtää länteen siten, että koko Viipurin lääni tai vähintään Kannaksen itäisimmät kunnat olisi erotettu Suomesta.

Tiheään toistuneet rajansiirtoesitykset herättivät kannakselaisissa ennen kokematon vastarintaa ja toimintaa mielenosoituksista kansalaisadressiin (esim. Takala 2023). Kun maailmansota syttyi, oli venäläisillä aito huoli siitä, miten suomalaiset tulisivat reagoimaan.

Suomi julistettiin sotatilaan heinä-elokuun taitteessa 1914. Käytännössä julistus tarkoitti lehdistöensuuria, kokoontumis- ja julkaisu- vapauden rajoituksia ja sitä, että maan siviilihallinto alistettiin sotilashallinnolle. Satamat

Näkymä Viipurin Torkkelinkadun ja Aleksanterinkadun risteyksestä maailmansodan syttymisen aikoihin 1910-luvun alussa. Sotatilaa ei ole vielä julistettu, sillä kaupat ovat auki ja ihmiset vaikuttavat rauhallisilta.

Sotatilan julistuksen aiheuttaman alkujärkytyksen jälkeen alkoi elämä Viipurissa ja muualla Kannaksella palata melko pian lähes normaaleille raiteilleen.

suljettiin, majakat sammutettiin, laivojen liikkuminen pimeällä kiellettiin, poliisit ja santarit saivat oikeuksia kotietsintöihin ja takavarikointeihin. (esim. Karjala 1.8.1914.)

Pietarin ja sen ympäristön sotilaallisena turvana oli pitkään ollut Venäjän VI Armeija. Siihen kuulunut 22. armeijakunta palveli Suomessa ja se oli sotatilan alkaessa siirtymässä kesäleirityksestä Tsarskoje Selosta varuskuntapaikoille, kun liikekannallepanon myötä nämä noin 40 000 sotilasta määrättiin Suomen etelärannikon suojaksi Helsinkiin, Viipuriin, Koivistolle ja Uudellekirkolle. Sotatila näkyi Kannaksella myös siten, että Viipuri varauduttiin julistamaan piiritystilaan. (Rauanheimo 1950, 153–154; Luntinen 1984, 120–123; Närhi 1985, 167.)

Sotatilajulistuksen perusteella suljettiin koulut ja kiellettiin ruoka- ja rakennustarpeiden hamstraus yksityisten ajoneuvojen vieni pois Viipurista ja kokoontumiset sekä määrättiin yöaikainen ulkonaliikkumiskielto. Edelleen Venäjän vihollismaiden kansalaiset ja kaikki ei-viipurilaiset määrättiin poistumaan kaupungin alueelta muutaman

päivän varoitusaajalla. Kaupungin lähikylien ja erityisesti saariston asukkaita kehoitettiin olemaan valmiita muuttamaan pois viikon sisällä mahdollisesta muuttomääräyksestä. Viipurin esikaupunkien asukkaiden tuli olla tarvittaessa valmiit muuttamaan heti, kun määräys annettaisiin. Julistus julkaistiin sanomalehdissä ja naulattiin lyhtypylväisiin eri puolille kaupunkia. (Luntinen 1984, 104; Karjala 2.8.1914.)

Heti sodan alkupäivinä Viipurista lähti suuret määrät ihmisiä pakoon ympäröivälle maaseudulle. Kotipaikastaan Jaakkimasta Viipuriin sodan sytyttyä saapunut **Tekla Hultin** kertoi rautatieaseman tapahtumista elokuun kolmannen päivän aamulta seuraavasti: ”Näytti siltä kuin Tiiliruukin ja Kolikkoinmäen koko väestö olisi lähtenyt pakomatulle. Monet itkivät tai näyttivät huolestuneilta, eikä kummakaan, kun heidän venäläisen kaupunginkomendantin käskystä oli ollut pakko jättää kotinsa ja vähät tavaransa tuuliajolle.” (Hultin 1938, 45).

Viipurin linnoitusalueen maalaispitäjissä väestö oli paikoin jättänyt kotinsa ja koti-

eläimensä oman onnensa nojaan lähtiessään pakoon jopa ennen kuin sotatilajulistuksensa mainittua häätömääräystä oli ehditty edes antaa. Samoin piiat ja rengit olivat joissain tapauksissa jättäneet työnsä ja lähteneet, vaikka isäntäväki oli jäänyt paikoilleen. Sainiöltä oli osa asukkaista lähtenyt pakoon niin yö- kuin päiväsaikaan pikateurastetut sianraadot mukanaan. Kun sotatilan julistuksesta oli kulunut kolmisen viikkoa, alkoi väki palata kylälle takaisin. (Karjala 11.8.1914; Viipurin Sanomat 21.8.1914.)

Siviilien paniikkireaktiot ovat sikäli ymmärrettäviä, että venäläisten sotasuunnitelmissa todella varauduttiin saksalaisten maihinnousuun, ja venäläisjoukkojen keskitys Koivistolle ja Uudellekirkolle sekä Viipuriin oli sodan sytyttyä käynnissä (Rauanheimo 1950, 153–154). Koska sotilaat varustautuivat maihinnousuun, ei ole ihme, jos siviilit pelästyivät ja pakenivat sisämaahan. Viipurilaiset eivät olleet ainoita panikoituneita, sillä yhtä lailla Helsingin rautatieasemalle syntyi pitkiä jonoja heti sodan ensi päivinä ihmisten

Venäläinen sotilasleiri Viipurin Hiekassa 1890-luvulla.

KUVAN LÄHDE: MUSEOVIRASTO, HISTORIAN KUVAKOKOELMA, KARJALAN LIITON KOKOELMA. KUVAAJA JALMARI MARTIKAINEN.

Perkjärven asemakylää 1920-luvun asussa. Haavoittuneita venäläissotilaita sijoitettiin Perkjärvellä yksityismajoitukseen toipumaan.

pyrkiessä jättämään kaupungin taaksensa (Nyström 2013, 20–24).

Sotatilán julistuksen aiheuttaman alkujärkytyksen jälkeen alkoi elämä Viipurissa ja muualla Kannaksella palata melko pian lähes normaaleille raiteilleen. Järjestys säilyi, minä vuoksi jo kaksi viikkoa sotatilajulistuksen antamisen jälkeen saattoi Viipurin läänin

kuvernööri höllentää aiemmin antamia määräyksiään: ulkonaliikkumiskieltoa lyhennettiin, samoin annettiin lupa näyttämöiden ja elokuvateattereiden aukaisemiseen, vaikka julistuksessa oli alun perin nimenomaan kielletty kaikki kokoontumiset, yleiset hovit sekä teatteriesitykset ja elokuvat. (Viipuri 16.8.1914.)

PAKOLAISAALTO LÄPI KANNAKSEN

Sodan syttyminen aiheutti Keski-Euroopassa laajan pakolaisaallon, joka näkyi pian myös Kannaksella. Esimerkiksi Saksassa asuneet venäläiset siirtyivät suurin joukon emämaahansa, mutta maareittien tukkeuduttua väki joutui kiertämään Pohjois-Ruotsin kautta Suomen puolelle, josta matka jatkui junalla Pietariin. Osa saapui laivalla Raumalle, josta matka jatkui junalla kohti itää (Viipurin Sanomat 7.8.1914).

Pakolaisten hädänalainen tilanne herätti suomalaisten auttamishalun, jonka yhtenä ilmenemismuotona oli ilmaisen ruokailun järjestäminen rautatieasemilla. Kaupunkien ja maaseudun asukkaat ryhtyivät tuomaan juomaa ja voileipiä pakolaisjunien pysähdyspaikoille. (Viipurin Sanomat 19.8.1914.) Pakolaisilta ei myöskään otettu matkasta halki Suomen maksua, mikä sai venäläiset kiittämään rautateitä jo toiseen kertaan. Ensimmäinen kiitos oli annettu venäläissotilaiden liikekannallepanon aikaisten kuljetusten hoitamisesta (Luntinen 1984, 134–135).

Viipurissakin pakolaisten asema herätti huolta ja maistraatti teki kaupunginvaltuustolle aloitteen pakolaisten tilanteen helpottamiseksi: ”Koska maistraatti katsoo yleisen ihmisyydentunteen vaativan, että myöskin Viipurin kaupunki osaltaan ryhtyy toimenpiteisiin noitten syyttömästi kärsivien kanssaihmisien hädänalaisen tilan lieventämiseksi, saa maistraatti herroille kaupunginvaltuusmie-

hille ehdottaa, että kaupunginvaltuusmiehet kaupungin varoista myöntäisivät esim. 3000 mk:n suuruisen määrärahan käytettäväksi maksuttoman yksinkertaisen ruuan, kuten voileipien, maidon ja teen tarjoamiseksi kaupunkimme rautatieasemalla mainituille matkustajille.” (Viipuri 14.8.1914.)

Maanantai-iltana elokuun 24. päivänä saapui Viipuriin Tornion kautta matkustanut poikkeuksellisen korkea-arvoinen pakolainen, keisari **Nikolai II:n** veli, suuriruhtinas **Mikael** seurueineen. Suuriruhtinasta olivat asemalla vastassa Viipurin läänin kuvernööri ja muita viranomaisia. Jo kaksi viikkoa ennen Mikaelia oli Viipurin ohittanut junalla leskikeisarinna **Maria Feodorovna** seurueineen. Leskikeisarinnan matka herätti suurta huomiota Suomessa, ja rautatieasemilla eri paikkakunnilla järjestettiin arvokasta ohjelmaa. (Karjala 11.8.1914; Viipuri 26.8.1914.)

HAAVOITTUNEIDEN VENÄLÄISSOTILAIEN HOITO

Pakolaisten ohella sotatapahtumat koskettivat viipurilaisia ja muita Kannaksen asukkaita konkreettisimmin haavoittuneiden sotilaiden hoidon myötä. Elokuun lopussa valtio asetti komitean selvittämään hoidon järjestämistä haavoittuneille ja sairaille sotilaille ja julkaisi syyskuussa siihen liittyen kuulutuksen, jolla etsittiin henkilöitä ja organisaatioita, jotka olisivat valmiita ottamaan osaa

auttamistyöhön. Sen perusteella kolme yksityishenkilöä lupasi järjestää 15 sairassijaa venäläisupseereille Konkkalan parantolaan Viipurin pohjoispuolella. Lisäksi muutamia viipurilaisia yksityishenkilöitä lupautui auttamaan sairaanhoitotehtävissä ja muissa apua vaativissa töissä. (Karjala 23.9.1914.)

Suomen Punainen Risti, eli alkuperäiseltä nimeltään ”Yhdistys haavoitettujen ja sairasten sotilasten hoitoa varten”, oli perustettu vuonna 1877 tarkoituksenaan avustaa nimensä mukaisesti sodan aikana sotilashallintoa haavoittuneiden ja sairaiden sotilaiden hoitamisessa (Rosén 2002, 48–49; Hytönen 2002, 15). Maailmansodan syttyä ryhtyi Punaisen Ristin johtokunta järjestämään sotasairaalaan Helsinkiin sekä valmistelemaan ambulanssin lähettämistä rintamalle. Paikallisosastot perustettiin uudelleen muiden muassa Turkuun, Tampereelle, Lahteen ja Viipuriin (Rosén 2002, 108, 110).

Lehdissä annettiin neuvoja Punaiselle Ristille lähetettäviin tavaralahjoituksiin. ”Paita, raha-apua, ottaa yhdistys vastaan liina-, pumpuli- ja villakankaita, vilttejä, paitoja, sukkia jne. Samaten kuin myös muita helposti kuljetettavia eikä helposti pilaantuvia tarpeita, kuten säilykkeitä, teetä, suklaata, kaakaota, sokuria, kahvia ryynejä jauhoja tupakkaa yms. Mikä kaikki voidaan lähettää yhdistyksen varastopaikkaan: Helsinki”, kirjoitti *Karjala*-lehti elokuun lopussa (Karjala 28.8.1914).

Syksyn edetessä yksityishenkilöiltä tulleita lahjoituksia alkoikin kertyä vastaperustetulle SPR:n Viipurin osastolle. Vilttejä, saippuaa ja erilaista sairaanhoitoon tarvittavaa materiaalia lähetettiin lokakuun alussa toimikunnalle, joka samaan aikaan etsi sopivaa huoneistoa sairaalan perustamista varten haavoittuneille venäläissotilaille (Viipurin Sanomat 9.10.1914; Viipuri 13.10.1914).

Sairashuoneiston etsintäkin tuotti pikaisen tuloksen, kun kauppaneuvos **Hackman** päätti lahjoittaa Viipurin osastolle kaksikerroksisen kivitalon sairaalakäyttöä varten veloituksetta. Samaa aikaan osasto ilmoitti, että sen ompeluseura ryhtyi ottamaan vastaan vaatealahjoituksia palokunnantalolla lähetettäväksi rintamasotilaille Pietarin kautta. (Karjala 13.10.1914; Viipurin Sanomat 16.10.1914.)

Myös Terijoelle perustettiin yksityinen sotasairaala jo syyskuussa ja Jääskeen perustettiin kaksi ompeluseuraa, joiden tarkoitus oli valmistaa sairaanhoidossa tarvittavia vaatteita (Viipuri 22.9.1914; Viipurin Sanomat 9.10.1914). ”Lähimmäisen rakkaus velvottaa jokaista ottamaan työhön osaa onnettomien veljemme hädän lieventämiseksi”, vedottiin lehtijutussa jääskeläisiin (Viipurin Sanomat 9.10.1914).

Marraskuun lopussa saapui ensimmäinen erä haavoittuneita venäläissotilaita Suomeen ja heidät vietiin helsinkiläisiin sairaaloihin. Toisen erän potilaat sijoitettiin Helsinkiin ja Lahteen, ja aivan vuoden lopussa

Sodan syttyessä suomalaiset osoittautuivat heti hyvin lojaaleiksi hallitusvaltaa kohtaan, minkä vuoksi venäläisten pelot suomalaisten ryhtymisestä kapinaan tai liittymisestä vihollisen tueksi eivät toteutuneet.

Viipuriin jäi venäläisestä sairasjunasta yli sata haavoittunutta sotilasta, jotka siirrettiin rautatieasemalta autoilla ja raitiovaunuilla tilapäisiin sotilassairaaloihin sekä Punaisen Ristin sairaalaan. (Viipuri 1.12.1914; Viipuri 29.12.1914.)

Sairaanhoidon kulut tulivat osittain myös Viipurin kaupungin maksettaviksi. Jo lokakuussa valtuusto oli todennut, että haavoittuneiden ja sairaiden sotilaiden hoito oli tullut maksamaan kaupungille 100 000 markkaa (Viipuri 24.10.1914). SPR:n sairaala Karjaportinkadulla hoiti vuosien 1914–1917 välisenä aikana, jolloin sen toiminta päättyi, yhteensä 114 potilasta (Rosén 2002, 140).

VÄESTÖN SUHDE VENÄLÄISSOTILAIISIIN KARJALANKANNAKSELLA 1914

Sodan syttyessä suomalaiset osoittautuivat heti hyvin lojaaleiksi hallitusvaltaa kohtaan,

minkä vuoksi venäläisten pelot suomalaisten ryhtymisestä kapinaan tai liittymisestä vihollisen tueksi eivät toteutuneet. Päinvastoin venäläiset antoivat kiitosta muiden muassa Suomen rautateiden toiminnasta venäläisjoukkojen siirtelyn yhteydessä ja myöhemmin Punaisen Ristin toiminnasta (Luntinen 1984, 134–135). Voi jopa sanoa, että sodan syttymisen seurauksena suomalaisten suhtautuminen venäläisiin ja erityisesti venäläisiin sotilaisiin meni pääläelleen: syttyi voimakas auttamishalu ja kuuliaisuus esivaltaa kohtaa.

Syitä tähän voi etsiä kahtaalta. Ensinnäkin vuosia Suomessa majailleet venäläissotilaat olivat tulleet väestölle tutuksi, vaikka suhteet eivät aina olleet olleet lämpimiä. 1910-luvulla venäläiset olivat entistä enemmän eristäytyneet omiin oloihinsa varuskuntiin ja jääneet eri paikkakunnilla, kuten Viipurissa, seuraelämän ulkopuolelle, mutta siitä huolimatta he olivat osa kaupunkikuvaa. On

mahdollista ajatella, että kaikesta huolimatta suomalaisten siviilien ja maassa olleiden venäläissotilaiden välille oli syntynyt tietynlainen tuttavuussuhde, koska haavoittuneiden venäläissotilaiden auttamishalu oli selvästi pyyteetöntä.

Toisekseen pakolaisten auttamisessa ja ruokahuollon järjestämisessä heijastuu yhtä lailla yleisinhimillinen auttamishalu kuin kriisinaikana noussut tietoisuus siitä, että Suomi oli osa Venäjän imperiumia.

Suomalaisten suhtautumisen muutoksessa venäläisiä kohtaan ei ole ristiriitaa, kun ajatellaan, että toimintaa sääteli käsitys oikeudenmukaisuudesta ja selkeä ymmärrys siitä, mikä oli oikein ja mikä väärin. Itärajan siirtoesitykset olivat väärin ja vastoin vallinneita sopimuksia ja lakeja, minkä vuoksi toimenpidettä vastustettiin. Yhtä lailla oikein oli auttaa hädänalaisia pakolaisia ja haavoittuneita sotilaita kansallisuudesta riippumatta. Kaikesta huolimatta suomalaiset pysyivät kuuliaisina esivallalle. Suomalaisten ja venäläisten suhteet säilyivät yksilötasolla toimivina, vaikka valtiovallan tekoja ei voitu aina hyväksyä.

On mielenkiintoista nähdä, miten Ukrainan sodan syttyminen laukaisi suomalaisissa aivan samanlaisen auttamishalun Ukrainan valtiota ja ukrainalaisia pakolaisia kohtaan kuin ensimmäisen maailmansodan syttymisen suhteessa venäläisiin. Itärajan tilanteen kiristyminen Venäjän toimien seurauksena

on sen sijaan entisestään koetellut suhdettamme Venäjään. Nykytilannetta ei voi enää verrata 110 vuoden takaisiin tapahtumiin, vaikka monia yhtymäkohtia löytyykin.

Hannu Takala on Turun yliopiston arkeologian dosentti.

LÄHTEET

Sanomalehdet

Karjala 1914
Viipuri 1914
Viipurin Sanomat 1914

Kirjallisuus

Hultin, Tekla 1938. Päiväkirjani kertoo 1914–1918 II. Sanatar, Helsinki.
Hytönen, Yki 2002. Ihminen ihmiselle. Suomen Punainen Risti 1877–2002. Suomen Punainen Risti, Helsinki.
Luntinen, Pertti 1984. Venäläisten sotasuunnitelmat Suomen separatismia vastaan. Tampereen yliopisto, Tampere.
Nyström, Samu 2013. Helsinki 1914–1918. Toivon, pelon ja sekasorron vuodet. Minerva Oy, Helsinki.
Närhi, Matti 1985. Venäläiset joukot Suomessa autonomian aikana. Venäläiset Suomessa 1809–1917 (toimittanut Pauli Kurkinen), 161–180. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
Rauanheimo, U. V. 1950. Venäläiset joukot Suomessa maailmansodan 1914–18 aikana; niiden yleisryhmitykset ja toimintasuunnitelmat. Tiede ja ase n:o 8/1950, 151–170.
Rosén, Gunnar 2002. Sata sodan ja rauhan vuotta. Suomen Punainen Risti 1877–1977 (2. Painos). Suomen Punainen Risti, Helsinki.
Takala, Hannu 2023. Karjala takaisin Venäjälle? Karjalankannasta koskeneet rajansiirtoesitykset vuosina 1907–1939. Tieteessä tapahtuu 3/2023.